

ВЕЖІ

МІСЯЧНИК
КУЛЬТУРИ

Р. I ЛИСТОПАД 1947 Ч. 1

Зміст

Микола Зеров: Будівникові	1
Євген Плужник: * * *	1
Є. М.: Зовсім інші	2
П. Горук: Акад. Грушевський — проти сучасного українського правопису!	15
Акад. Михайло Грушевський: До управилення українського правопису	20
Р. Гармаш: Трагедія М. Хвильового — трагедія нашого покоління	24
Є. М.: Спогад	34
К. Гридень: Андрій Гарасевич	35
Єроним: З Літопису	41
Проф. М. Барвінський: Справжнє обличчя московського православ'я	42
М. Михалевич: Слово попереджає чин	45
Юрій Хомин: Дух Українського Відродження	47
Театральна Студія перед новим сезоном	55
Л. Михалко: На черговім етапі	56
Рецензії	58
Хроніка	61

— В Е Ж І —

МІСЯЧНИК КУЛЬТУРИ

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Адреса Редакції й Адміністрації:

München, Rosenheimer-Str. 46a/114

ВЕЖІ

МІСЯЧНИК КУЛЬТУРИ

РІК І

ЛИСТОПАД 1947

ЗОШИТ 1

МИКОЛА ЗЕРОВ

Будівникові

Ще прийде він, не архітект — поет,
Старих будівників новий нащадок,
У білий мармур сходів і площадок
Оздобить кожний прияр і бескет.

Зламає будівельний трафарет,
Безстильних років соромітний спадок,
Злетить над городом на крилах гадок
І вроду-бранку визволить з тенет.

Сади нагоряні, піски відлеглі
В бетоні, склі і спондиловій цеглі
Простелять творчости нової тло;

Огнями ночі процвітуть перлисто
І скажуть — ми не прадідне село,
Ми — днів майбутніх величає місто.

29. IV. 1930.

ЄВГЕН ПЛУЖНИК

*

* * *

Ніч... а човен — як срібний птах!...
(Що слова, коли серце повне!)
— Не спіши, не лети по сяйних світах,
Мій малий, ненадійний човне!

І над нами й під нами горять світи...
І внизу і вгорі глибини...
О, який же прекрасний ти,
Світе єдиний!

П. ГОРУК

Акад. Грушевський — проти сучасного українського правопису!

Ширші кола української інтелігенції цілком помилково думають, що справа правопису — в перцїй мїрї справа культурна, наукова, а не політична.

Теоретично, за певних обставин національна боротьба може не мати нічого спільного з питанням мови, але це лише в тому випадкові, коли маємо до діла не з народом, лише з нацією, з нацією, яка глибоко вірить у свою самостійність (як ірландці або жиди). Український нарід був загрожений процесом денационалізації, коли геній Шевченка й енергійні заходи кількох інших великих — стримали занепад і повели український нарід знову вперед. (Відродження, події 1917—1920 рр.). Та в даний момент цей розвиток знову загамовано.

Політичний розум диктує за таких обставин окупантові скеровувати увагу — і то пильну увагу — на якнайскоршу нівеляцію всіх різниць між культурою своєю і культурою народу поневоленого, — отже в першу чергу різниць у мові. Цим пояснюється та виключна увага, з якою Кремль і керуючі політичні московські кола займаються справами української мови й українського правопису. Але ворог ні на хвилину не забуває науки Леніна, який нераз остерігав, щоб «не захекуватись», та вчив деякі питання розв'язувати «етапами», щоб не викликати однодушного спротиву поневоленого народу.

Отже тому — ще перед т. зв. українізацією — «згори» утворена була можливість заливати Україну своєю творчістю людям, що дуже слабо знали українську мову. Однак, з цією хвилею «москалізмів і вульгаризмів» український нарід дав собі раду. Більше того, ряд українських діячів — часто навіть не націоналістів, а «культурників» старої школи — почав певну контракцію, очищуючи мову і навіть заохочуючи тих «письменників» до опанування мови, якою пишуть. Тоді Кремль вирішив «зліквідувати» організаторів контракції, і за т. зв. «шкідництво» на «мовному фронті» покарано тих, хто дбав про чистоту своєї (в цьому випадку — української) мови: їх оскаржено в «штучному віддалюванні української мови від московської». В рямцях цієї акції зліквідовано і тих, хто боровся за правопис, що відповідав би вимогам української мови. Після того, очевидно, темпо нищення української мови при-
●корилося.

В ділянці правопису, як ми вже згадували, натиск ішов етапами: перші зміни в правописі під впливом окупанта (наближення правопису чужих слів до московського) були переведені в 1920 р. («Головніші правила українського правопису» ВУАН). Дальші зміни по лінії затирання різниць між мовами московською та українською dokonані були, не зважаючи на протести навіть політичних федералістів і симпатиків «Росії», в році 1927.

У цій правописній конференції брали участь і представники Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, яке не прийняло було і першого «советського» правопису з 1920 р., з огляду на його московську лінію. Але з їхніми поглядами не надто рахувалися, і, після того, як конференція роз'їхалася, зредагувала начебто «компромісні» правила правопису урядова комісія під проводом «Наркома Освіти», М. Скрипника.

Ці правила з 1927-28 рр. рівнож — з огляду на їх виразні тенденції, скеровані проти української мови — відкинули всі українські установи й організації, на які не могла впливати поліційними заходами московська влада.

Після того в році 1933 ще раз переведено з наказу Кремля зміну правопису, ще більше уподібнюючи його московському.

Коли в році 1941 були певні, хоч малоузаasadнені надії, що вдасться якось пов'язати культурне життя на всій українській етнографічній території, для улегшення цього краківське Українське Видавництво видало правописного словничка (передрук з харківського видання), в якому з незначними змінами був збережений правопис з 1928 року. Видавництво було свідоме москвофільської лінії того правопису, але виправило її дуже теоретично, лише тому, що хотіло улегшити співпрацю тим, хто навчився на тому правописі, маючи надію його потім замінити іншим. Тимчасом, навіть цього правопису не пустили німці далі поза лінію т. зв. Генерального Губернаторства!

Та після кінця війни в повоєнному хаосі накинуто дезорієнтованій українській еміграції той москвофільський правопис «другого ступня», що був вироблений урядовою комісією під головуванням М. Скрипника в 1928 р.

При цьому автори правопису відкинули навіть незначні корективи, зроблені краківським Видавництвом (що тільки дещо відмоскволювали той правопис), мотивуючи це таким «філологічним» аргументом:

«Ці зміни законодавчо стверджені свого часу тільки для українців штучно утвореного «Генерал-Губернаторства». Тепер, коли „Генерал-Губернаторство” стало анахронізмом, нема жадних підстав плекати й ці льокально запроваджені зміни, — незалежно від того, як розцінювати їх з наукового або педаго-

гічного боку» (Ю. Шерех: «Головні правила українського правопису», ст. 4).

Та на цей блискучий аргумент можна відповісти хоч би так: «Правила правопису, наведені п. Ю. Шерехом, були постали під колосальною пресією Москви для українців у штучно утвореній окупантом УССР і ніколи не були прийняті за її межами. Тепер, коли українські емігранти не живуть під терором, а знаходяться в умовах західньої демократії, немає жадних підстав плекати льокально запроваджені шкідливі москвофільські правила, тим більше, що вже і там вони скасовані.»

Очевидно, лише повною дезорієнтацією і некомпетентністю тих, що «приймали» ті «правила», можна пояснити таке абсурдно-гротескне явище, що кілька сот тисяч українських емігрантів, що емігрували, не погоджуючись з утисками московських окупантів та їх пануванням, добровільно прийняли вироблений під пресією тих же окупантів правопис, ніде в цілому світі українцями не уживаний! Так почала українська еміграція добровільно йти шляхом, що веде до тих же ризниць, до яких більшу частину українського народу женуть силою! Тепер спробуємо з'ясувати основну тенденцію московського уряду в справі нашого правопису.

Москвини знають, що в сучасній часописній мові, а також науково-літературній, величезний відсоток припадає на «чужі слова», які інколи творять 30—40% усіх слів.

Тому вирішено, що уподібнення мови найдипломатичніше вести з уподібненням правопису більшої частини тих чужих слів. Така тенденція Кремля у відношенні до мов усіх поневолених ним народів. Ось, напр., в татарському часописі «Культура й Освіта» в ч. 158 з 1935 року комісар освіти подає такі напрямні:

1. треба вчитись нових слів (цебто московських), а старих (цебто куркульсько-народніх) вистерігатися,
2. соціалістичну термінологію взяти без змін з московської мови,
3. наукову термінологію теж узяти з мови московської,
4. коли в татарській мові немає якого слова, то не дозволено його утворювати, а теж треба взяти просто з московської мови.

Це торкалося мови татарської, в якій, як в не-слов'янській, не можна зразу ж досягнути таких бажаних для Москви наслідків, як у мові українській.

В українській мові величезну роллю відіграє навіть сам правопис, який зрештою поволі впливає і на вимову.

Послуговуючися правописом, можна наближувати мову:

1. фонетично — однак цей спосіб не може дати наслідків тому, що йому дуже протидіє інерція мас, які довго й уперто вимовлятимуть, як і раніше, по-своєму, — а також тому, що відмінне від московського писання слова (яке й так інакше вимовляється) дає ефект протилежний бажаному Москві,
2. етнологічно — напр., почати писати «замість», а не «заміць», хоч по-українськи «місце», а не «місто» — але це далеко не всюди можна застосувати, і
3. «графічно», щоби так, щоби кожне слово написане не різнилося своїм виглядом (графічним) від московського.

Цей останній спосіб може дати найбільше користи Кремлеві і тому він переважно застосовується. Ми з'ясуємо коротко, до чого він веде, на прикладі. Треба лише не забувати, що московське *е* у всіх випадках вимовляється москвинами як *є*. Отже речення «сьогодня буде лекція Леніна про колективи» мало буде графічно різнитися від того ж речення московською мовою: «сьогодня будет лекція Леніна о колективах», лише москвин прочитає своє речення так: «сьогодня будет лекція Леніна о колективах», а наше речення він же прочитає: «сьогодня буде лекція Леніна про колективи». На цій основі він по-дружньому скаже українцеві, що «да ведь, па совести, українській язык тот же русский, только немного испорченный...»

Еволюція ж того правопису відбувається за схемою: початково — Лессінг, правопис 1923 р. — Лессінг, і 1933 р. — Лессінг.

Коли прийняти під увагу, що по-московськи пишеться Лессінг — то головна напрямна стає ясною.

Отже, правопис 1928 р. — це був, так би мовити, «другий щабель» на драбинці до обмосковщення.

Звичайно, для «обґрунтування» вигадано таке начебто правило: «чуже *g* передається в словах новопозичених українським *г*, а в давно позичених — українським *г*. Однак з давніших запозичень збереглося *г* в словах: «ґава, ґавра, ґазда, ґонта, ґатунок» (далі ще 20 слів і ... порада: у сумнівних випадках — користуватися правописним словником!).

Правописний же словник доводить, що те «правило існує для декорації».

Нам пропонується ще покищо писати: «алеґро, ґалета, ґюґо, ґонґлер, Лессінг» і т. д., але ряд новіших слів уже пишеться через *г*. Напр., артогенний, ангідрід, ґас, ґенеза, Грибоедов, орґазм, декаґрам і т. д. і т. д. Таке ж «правило» і щодо м'якого

л у чужих словах. Правило ж це знову спричинилося, «цілком випадково», що частина слів пишеться саме так, як і в московській мові, хоч при тому можна язик поламати, вимовляючи їх так, як пишеться.

Ось тому маємо такі дивогляди: алегорія, алея, беладона, біологія, вулкан, галон, геологічний, готичний, декаграм, жилет, ідеологія, інтелект, колекція, левкоцит, логаритм, філологія і т. д., але зберігається м'яке л там, де воно є в мові московській і тимчасом у деяких інших словах. Тому маємо: ілюмінація, колос, Лейбніц, Монпельє, Золя, але Ізабелла, Лермонтов, Па де Кале, Мавзолей і т. д.

Московські прізвища і назви також вимовляють так, як пишуть: Онега, Нєкрасов, Ленін, Лермонтов і т. д.

Очевидно, в 1933 році наступило дальше уподіблення правопису до московського і, зокрема, вигадано нове правило, яким уже практично скасовано літеру г, і майже в усіх словах, в яких ще м'ягшили л, а в московській мові не м'ягшили — наказано писати так, як по-московськи.

Коли в 1939 р. москвини зайняли українські західні землі — по всіх друкарнях агенти НКВД перевели конфіскату літери г.

На політичне ж значення цих справ вказує колосальна зацікавленість цим питанням таких «українців», як Н. Кагановіч, А. Хвиля, О. Фінкель, які просто засипають своїми статтями «мовознавчі» органи преси і видавництва. Як свідчить той же А. Хвиля — «Перегляд українського державного правопису комісія провела по лінії відкидання бар'єрів між українською і російською літературними мовами».

Учні ж Н. Кагановича працюють, і тому... ми пишемо також правописом, що усунув «де-які бар'єри», кажучи мовою А. Хвилі.

Однак тому, що нас можуть усе посуджувати в певній тенденційності, ми далі хочемо познайомити читача з тим, що написав — як ніяк не український шовініст і не націоналіст — акад. Михайло Грушевський, безпосередньо перед ухваленням того правопису, яким пише теперішня еміграція. Його стаття про український правопис була уміщена в книжці «України» за 1926 рік, а згодом передрукована в «Літ.-Наук. Вістнику» у Львові, звідки цю статтю — не порушуючи ніде ані її тексту, ані правопису — й беремо.

„The Hedgehog“ — a literary publication.
Authorised by EUCOM Hq. Civil Affairs
Division 14. July 1947. Authorisation AG.
383. 7., GEC-AGO. — Editor J. Lycholit.
N/0379

Просимо Читачів виправити такі головніші помилки:

Стор.	рядок	надруковано	має бути
16	17 зд.	теоретично	незначно
18	8 зг.	етнологічно	етимологічно
21	18 „	велико-українського	велико-українською
21	19 „	галицького	галицькою
21	8 зд.	з західне —	в західне —
24	18 „	мета	може
26	5 зг.	Картину	Коротку
26	14 „	його	себе
27	3 „	що також	що наш юнак
27	5 „	в 1917 р.	до 1917 р.
31	14 „	казаків	казахів
32	13 „	«Відродження Азії»	«відродженої Азії»
33	4 „	Зовнешня політика	Зовнішня політика
34	9 „	нездійсненої	нездійсненої
35	15 „	наприкінці	наприкінці весни
38	11 зд.	та записував	записувати
43	14 „	всім московським	всім українським
53	18 зд.	лакеєм	лакеям
55	23 „	Студі»	Студії
55	11 „	найбільшо» мистецько»	найбільшої мистецької
57	19 „	азлучити	залучити